

Foto: Anda van Riet

RAP AAN DE SLAG MET POËZIE!

Draagt het gebruik van rapteksten bij aan kennis en waardering van poëzie? Een experiment met brugklasleerlingen op het vmbo.

IRENE CLAESSENS

'Heb jij de nieuwste al gehoord van Vegter? Dope man!'
'Nee joh, die van Nasr moet je horen!'

Een fictief gesprek in drukke schoolgangen, leerlingen praten elkaar enthousiast bij over de nieuwste poëzie van Nederlandse dichters. Een utopie? Misschien niet! Aangezien poëzie niet populair blijkt onder de meeste scholieren, zijn er veel initiatieven om poëzie aan te moedigen. Daarbij wordt steeds vaker de link gezocht met rap. Misschien kunnen Ali B., Gers Pardoel en Typhoon de jeugd aan de poëzie krijgen?

In *Levende Talen Magazine* van maart 2013 wijdde Maurice Dumont een artikel aan de combinatie van muziek en poëzie op basis van de vergelijking tussen Nederlandse liedteksten en literatuur. Hieronder zal ik ingaan op mijn bacheloronderzoek naar de invloed van het muziekgenre rap op poëzieonderwijs. Daarbij stond

de volgende vraag centraal: in hoeverre draagt poëzieonderwijs met gebruikmaking van rapteksten bij aan kennis van zowel vormelijke als inhoudelijke poëziekenmerken (zoals strofepbouw, versregels, ritme, metrum, rijm en rijmschema's, personificatie en metaforen) en in hoeverre draagt dit poëzieonderwijs bij aan de waardering voor poëzie?

Rap en poëzie in de praktijk

Voor het verzamelen van data werd gebruikgemaakt van een zelf ontwikkelde lessenreeks (Claessens, 2013). De lessenreeks bestond uit drie lessen die zijn aangeboden aan één brugklas van 2college Sint Jozefmavo te Tilburg. Er is gekozen voor de brugklas als onderzoeksgroep om er zodoende zeker van te zijn dat de leerlingen vooraf geen tot nauwelijks kennis hadden over de te onderzoeken poëziekenmerken.

In de eerste les konden de leerlingen kennismaken met het fenomeen poëzie. Het gedicht 'Een dichter'

Rap hoeft niet altijd afkomstig te zijn van de andere kant van de oceaan. Ook in Nederland zijn veel interessante rappers actief

van Annie M.G. Schmidt werd voorgelezen in de klas, waarbij de leerlingen aan moesten geven welke woorden ze nog niet kenden. In het gedicht worden veel poëzie-terminen gebruikt en deze hadden de leerlingen dan ook onderstreept. Al deze termen werden in de loop van de les behandeld zodat de leerlingen aan het eind van de les het gehele gedicht begrepen. Niet alleen aan het kennisaspect kwam aan bod, ook het attitudeaspect. Zo werd in de klas besproken wat leerlingen eigenlijk vonden van poëzie. Hierover was het merendeel minder enthousiast, zoals ook later uit de resultaten zal blijken. De uitleg over de poëziekenmerken werd afgewisseld met het maken van opdrachten.

In de tweede les – die in de volgende week werd gegeven – werd allereerst aandacht besteed aan het kort herhalen van het geleerde in les 1. Vervolgens kwam beeldspraak aan bod aan de hand van het gedicht ‘Er kwamen woorden op bezoek’ van Joke van Leeuwen. In dit gedicht komen letterlijk woorden op bezoek en daarmee vormt het een mooi voorbeeld om beeldspraak uit te leggen. Tijdens de uitleg was sprake van een leergesprek om zo ook de leerlingen actief te kunnen laten deelnemen aan de uitleg. De leerlingen maakten vervolgens opdrachten over beeldspraak en halverwege de les kon de brug geslagen worden naar rap. Leerlingen kregen een rap te horen en konden daarbij meelesen in hun werkboek waarin de raptekst was weergegeven. De rap die de leerlingen beluisterden, was ‘Drieluik’ van Typhoon. Hiervoor was gekozen omdat Typhoon poëtische rapteksten schrijft en zodoende de leerlingen duidelijk gemaakt kon worden dat rap- en dichtteksten op zeer veel gebieden overeenkomen. Bovendien kon zo worden aangetoond dat rap niet altijd afkomstig hoeft te zijn van de andere kant van de oceaan, maar dat er ook in Nederland veel interessante rappers actief zijn. Na het beluisteren van de rap werd een leergesprek aangegaan waarbij leerlingen gevraagd werd in hoeverre het gedicht

EEN DICHTER

Piet Pluimers wou het liefste verzen schrijven over wat late rozen in de zon.
Hij was een dichter en hij wou het blijven.
Hij schreef sonnetten toen hij pas begon.

Het rijmde ook. Maar and're dichters zeiden: je mag niet rijmen joh, 't is geen gezicht!
Je moet zorgvuldig alle rijm vermijden, want een gedicht dat rijmt is geen gedicht.

En dan dat metrum! Dat is uit de mode.
't Mag niet van rál de ral de rál de ral.
Punten en komma's, jongen, zijn verboden.
En denk erom: geen hoofdletters vooral.

En nooit een hele zin. Alleen maar brokken.
En rozen mógen wel een keer, maar dan slechts in verband met baarmoeders en sokken en zó dat niemand het begrijpen kan.

't Is maar een weet, we zeggen 't je maar even.
Piet had het spoedig door en hij zei: o.
Hij heeft diezelfde dag een vers geschreven, zijn eerste echte vers. En dat ging zo:

'ik drijf spelden van wanhoop
in de huid van je
grutten wezenloos
woezie woezie 17 en
klaan uit je klukhaar versuikeren
bleke bliezen in schedels met spuigaten
vol blauw gehakt.'

En toen zei iedereen: dat is reusachtig!
En Paul Rodenko schreef een heel lang stuk in 'Maatstaf' om te laten zien hoe prachtig het was. Vooral dat 'woezie' en dat 'kluk'.

Alleen Piet Pluimers zelf was niet tevreden.
Hij wou zo graag eens rijmen, want helaas, hij heeft nu eenmaal 't rijm onder z'n leden.
Maar nee, hij mag alleen met Sinterklaas.

En hij wou graag één keer een komma zetten.
Ach Piet! Over tien jaren slaat het om!
Dan rijmt men weer. Dan maakt men weer sonnetten.
Dan gaat het weer van póm de róm de róm.

Annie M.G. Schmidt

Trap een open, deur open
Nutteloos de man die regen naar vader niet voor beschutting koos.
Hij dacht ze huis gebouwd te hebben op een rots,
Maar het bleek een holle steen te zijn,
Toch creëerde hij de gelegenheid,
om die steen te verzwaren,
maar gemakzucht stroomde door zijn aderen
zo vader, zo zoon, de relatie bekroond.
Nu hij ziet dat hij zo erg op zijn pa lijkt.
En ik zeg je: dat het hem echt iets deed,
Hij wilde alles eruit gooien,
Zeggen dat het hem speet,
maar wat exact wist hij het niet,
Dus het bleef hem onbesproken,
En toen hij eruit was, was zijn vader gevlogen.
Starend naar boven zei hij: pa houdt je vast
Ik wil niet oordelen,
maar what the fuck weet jij van houden van.

Fragment uit 'Drieluik' van Typhoon

van de vorige les en deze rap van elkaar verschilden. Daarna werd een korte historie van rap gegeven en werd uitgelegd hoe de diverse uiterlijke poëziekenmerken terug te vinden zijn in raps. Deze uitleg verwerkten de leerlingen middels twee opdrachten, welke ze in duo's mochten maken. In de ene opdracht moesten leerlingen begrippen invullen die te maken hadden met de historie van rap en in de andere opdracht moesten leerlingen begrippen verbinden met uitleg.

In de derde les werd weer een terugkoppeling gemaakt naar de vorige les en daarop werd voortgeborduurd. Leerlingen hadden immers kennis over vormelijke poëziekenmerken toegepast op raps, maar de inhoudelijke poëziekenmerken waren nog niet aan bod gekomen. Daarvoor bespraken we eerst in de klas welke kenmerken dit waren en vervolgens kregen de leerlingen de opdracht om deze tijdens het nogmaals luisteren naar de rap aan te geven in de songtekst. Er werd met name stilgestaan bij een van de meest duidelijke vormelijke verschillen tussen rap en poëzie: het feit dat rap een beat heeft en een gedicht een metrum. Verschil daartussen is dat de beat meteen gehoord kan worden en het metrum pas bij het voorlezen van een gedicht te horen is. Dit werd nogmaals uitgelegd met een fragment

Leerlingen hebben geleerd dat er ook poëzie zit in de rapmuziek die ze dagelijks horen via hun smartphones

van het 'Klokhuis' waarin rapper Typhoon dit toelicht. De derde – en tevens laatste – les werd afgesloten met het maken van een woordencirkel waarin de leerlingen de begrippen die ze geleerd hadden, in moesten vullen. Doel van de opdracht was om te laten zien dat er uiteindelijk meer overeenkomsten blijken te zijn tussen rap en poëzie dan verschillen.

Kennis en attitude langs de meetlat

Voordat gestart werd met de lessenreeks, is de voorkennis van de leerlingen gemeten. De voorkennis over poëzie werd gemeten aan de hand van kennisvragen over zowel vormelijke als inhoudelijke poëziekenmerken. In de voormeting werd ook de attitude ten aanzien van poëzie en rap gemeten aan de hand van vijfpuntsschalen (eens – niet eens). Na deze voormeting is gestart met de lessen. Na de lessen werd de leerlingen de kennisnameting voorgelegd met dezelfde soort kennisvragen als in de voormeting, maar met andere voorbeelden. Na de kennisnameting volgde in de daaropvolgende les een meting waarin de attitude van de leerlingen werd bevraagd ten aanzien van rap en poëzie. Aangezien het onderzoek deels werd uitgevoerd in het kader van de stage van de lerarenopleiding Nederlands, werd ook de attitude ten aanzien van de lessenreeks bevraagd.

De verwachting dat een aantal vormelijke en inhoudelijke poëziekenmerken geleerd konden worden via rap bleek uit te komen. Uit de resultaten (Claessens, 2013) komt naar voren dat er een duidelijke vooruitgang is in kennis voor en na de lessenreeks. Hadden de leerlingen voor de lessenreeks nog amper kennis van poëzie, in de nameting bleek dat ze duidelijk meer kennis hadden opgedaan. Hierbij dient te worden opgemerkt dat deze kennis met nadruk gekoppeld was aan rap en dat er aan de hand van rap geleerd is. Leerlingen hebben niet alleen kennis over poëziekenmerken opgedaan, ze hebben de poëzie ook zelf kunnen ervaren.

RIJM & RIJMSHEMA'S

Vul de volgende woorden in:

rijmen – eindrijm – alliteratie – binnenrijm – rijm – beginrijm

In een gedicht staan vaak herhalingen. Herhaling van klank noemen we _____.

Wanneer de eerste klanken van een gedicht rijmen noemen we dit _____.

Een ander woord hiervoor is _____.

Ook kunnen de laatste klanken van een gedicht rijmen, dit noemen we _____.

Een derde vorm van rijm is _____.

Maar let op: gedichten hoeven niet per se te _____.

Voorbeeldopdracht

In de lessen en opdrachten werden allerlei gedichten en versjes als voorbeeldmateriaal gebruikt. Bovendien hebben ze gezien dat literatuur een heel breed begrip is waar meerdere tekstsoorten (poëzie- en rapteksten) onder kunnen vallen. Zo hebben ze geleerd dat er ook poëzie zit in de rapmuziek die ze dagelijks horen via hun smartphones.

Leerlingen hadden nauwelijks kennis over poëzie voordat ze onderwijs kregen over de poëziekenmerken. Wanneer men de omvang van de onderzochte lesstof vergelijkt met de lesstof die behandeld wordt in *Taallijnen* (2012), kan men een verschil zien. Worden in de methode *Taallijnen* in het brugklasdeel slechts strofe, rijm en dichter behandeld, in de lessenreeks uitgevoerd in dit onderzoek kwamen daar rijmschema's, twee soorten beeldspraak, vorm, ritme en metrum bij. Men kan zich afvragen of de aangeboden lesstof in de lesmethode *Taallijnen* niet wat minimaal is. Waarom leerlingen niet wat meer handvatten geven om de poëzie en fictie beter te kunnen interpreteren?

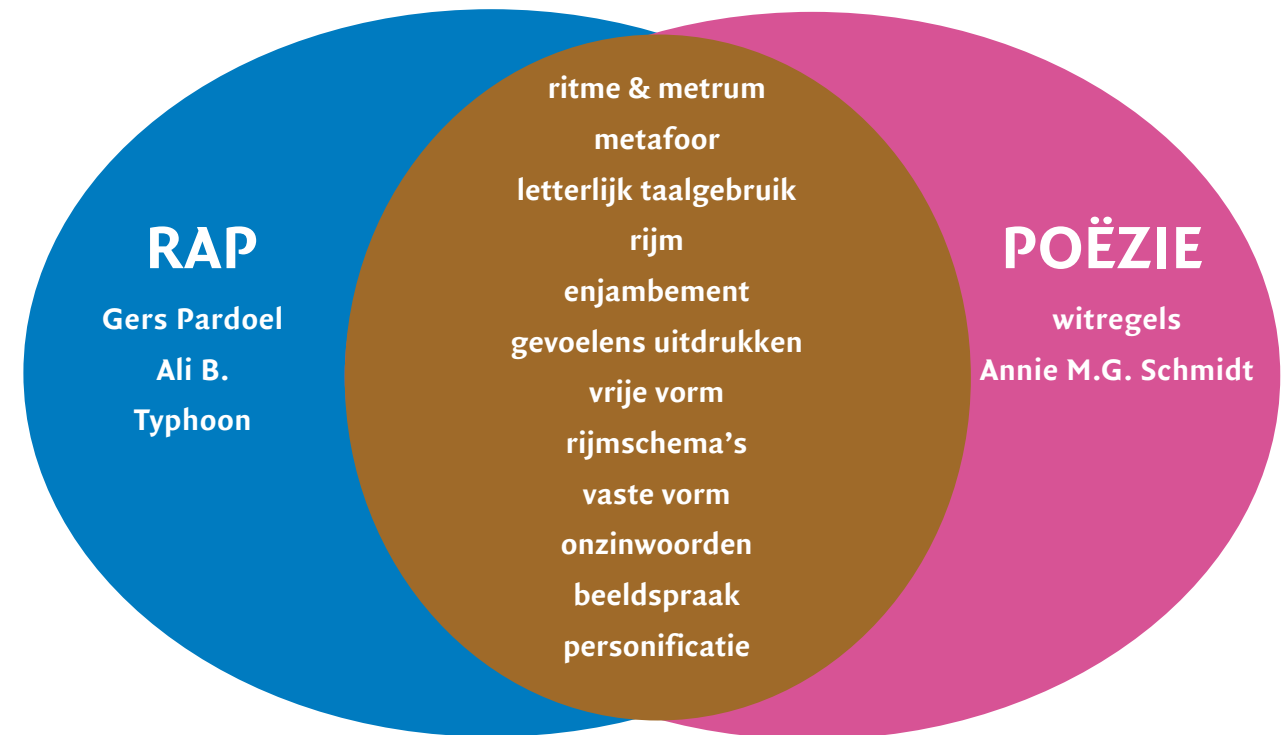
Ondanks dat leerlingen aangeven de lessenreeks te waarderen, is er geen duidelijk verschil tussen voor- en nameting opgetreden in attitude ten aanzien van poëzie. De verwachting dat de leerlingen na de lessenreeks poëzie positiever zouden waarderen is niet uitgekomen:

de attitude van leerlingen ten aanzien van poëzie is nagenoeg hetzelfde gebleven. Dat is op zich niet zo verwonderlijk, omdat het hier maar over drie lessen gaat in een periode van drie weken. Ook de waardering van rap is niet veranderd. En verder is de leesfrequentie nagenoeg gelijk gebleven. Het onderzoek van Luyckx (2000) naar fictie op het vmbo waarin hij beschrijft hoe een leerling verbaasd reageert op het feit dat de docent in zijn vrije tijd boeken leest, blijft hiermee actueel. Uit de resultaten blijkt echter dat er wel sprake is van een tendens in verandering van attitude; wellicht dat een verandering zich nog verder had kunnen ontwikkelen als er over een langere periode aandacht aan poëzie of fictie was besteed.

Conclusie

Er wordt meer naar rap geluisterd dan dat er poëzie gelezen wordt door leerlingen. De vooronderstelling van Morell en Duncan-Andrade (2002) dat rap veel populairder is dan poëzie kan daarmee worden bevestigd. Zoals Bradley (2009) aangeeft, hebben rappers wel degelijk poëtische kwaliteiten. Dit is af te leiden uit de belangrijke toename van poëziekennis bij de leerlingen.

Voorafgaand aan het onderzoek kon verwacht worden dat de attitudes ten aanzien van poëzie niet in een

Woordencirkel met overeenkomsten tussen rap en poëzie

dergelijk kort tijdsbestek (met maar drie lessen) konden veranderen. De keuze van voorbeeldwerken en het soort opdrachten had een attitudeverandering wel meer kunnen bevorderen. Leerlingen gaven als verbeterpunten onder andere aan dat er andere voorbeelden gekozen hadden moeten worden. De voorbeeldwerken (van de opkomende rapper Typhoon en bekende schrijfster Annie M.G. Schmidt) die nu gebruikt werden in de lessenreeks, waren volgens hen niet altijd even leuk.

Daarnaast hadden mogelijk andersoortige opdrachten meer enthousiasme kunnen wekken. In de lessenreeks werd de leerlingen met name gevraagd dingen toe te passen en te reproduceren. Leerlingen moesten bijvoorbeeld aangeven of een rap geschreven was volgens het principe vrije of vaste vorm of ze moesten aan de hand van een voorbeeld de juiste betekenis zoeken bij het begrip metrum. Het zelf schrijven van een rap of gedicht was niet opgenomen in de opdrachten. Ondanks dat leerlingen de opdrachten zeer hoog hebben gewaardeerd, gaven ze als tip om bij een volgende lessenreeks leerlingen ook zelf een rap of gedicht te laten schrijven. Uit deze tip komt een roep naar meer creativiteit en het uitvoeren van activiteiten in de opdrachten naar voren, iets dat in de literatuur over vmbo-onderwijs niet snel wordt opgemerkt. In de literatuur wordt de voorliefde

voor praktijk van vmbo-leerlingen benadrukt, maar wellicht is er onder leerlingen meer behoefte om hun verbeelding te laten spreken tijdens de lessen. ■

NOOT VAN DE AUTEUR

In dit onderzoek heb ik slechts gebruik kunnen maken van een beperkte tijdsspanne, waarin ik bepaalde keuzes heb gemaakt voor voorbeeldmateriaal en opdrachten. De gerealiseerde resultaten maken het echter interessant om meer interdisciplinaire verbanden te leggen tussen bijvoorbeeld muziek, literatuur en kunstgeschiedenis om zo leerlingen voor het fictieonderwijs te enthousiasmeren.

Voor meer informatie over het onderzoek en lesmateriaal, kunt u contact opnemen met de auteur via <iheclaessens@gmail.com>.

LITERATUUR

- Bradley, A. (2009). *Book of rhymes: The poetics of hip-hop*. New York: Basic Civitas Books.
- Claessens, I. H. E. (2013). *Rap aan de slag met poëzie: Een onderzoek naar het effect van het gebruik van rap in poëzieonderwijs op kennisopname en attitude ten aanzien van poëzie bij brugklasleerlingen op het vmbo*. Bachelorthesis, Tilburg University, Nederland. Geraadpleegd via <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=130743#!>
- Dumont, M. (2013). Sterrenstof: Hoe popliedjes je lessen Nederlands kunnen verrijken. *Levende Talen Magazine*, 100(2), 24–27.
- Luyckx, D. (2000). Fictieonderwijs op het VMBO: Een verkenning. *Tsjip*, 10, 3–8.
- Morell, J., & Duncan-Andrade, E. (2002). Promoting academic literacy with urban youth through engaging hip-hop culture. *English Journal*, 91(6), 88–92.